

Inhemsk syndikalism mellan fjäll och älv

Mismar

December 2024

Innehåll

Det som en gång var	3
Den stora stölden	4
Avkoloniserat arbete	4
En första återvittring	5
Att bli annan	6

Under en lång period var ett av syndikalismens starkaste fästen i de norra delarna av landet. Vilka komponenter gjorde att den tog skruv och hur omformades den i och av de nordliga skogsbygderna?

Där levde vi
på Jordens skuldror
under norrljusets vita träd.
Nordanvinden visslade lågt
mellan våra mumlande ord
på knä vid glödande eldgropar
medan tändstickslågan darrade skrämnd,
i handhålans ödsliga rymd
Vantarna sög blod
Från spruckna yxskaftslitna fingrar.
ur *Fågel, hjärta och yxa* (1980) av Hans Børli

Det finns inga spår av dem kvar nu. Inga märken i landskapet, inga platser eller museum bär deras namn. Våra minnesmärken är stenen och tjärnen. Våra museum är kyrkogårdarna.

Namnen har vi gett våra barn att gömma som mellannamn och vi hoppas att någon någon gång ska minnas dem. Ta fram dem igen och använd som tilltalsnamn åt nya barn. Akvelina, Jomas, Gunnar, Märta.

Elmina, Mikkel, Juha och Pannoris-Pål.

För allt stort som händer börjar som minnet av något annat. Det vi i dag minns liksom det de en gång kämpade för att inte glömma: Att det finns en annan ordning.

Syndikalismen anländer med inlandsbanan till vårt land. De flesta av de Lokala Samorgansationer som ska komma att prägla livet för våra skogsarbetande förfäder startar som så kallade rallar-LS.

Men det betyder inte att idéerna anländer i ett vakuum. Nästan överallt i det skogsland där syndikalismen slår rot, finns en särskild sorts mylla.

Från de traditionellt fäbodbrukande bygderna i Hälsingland och norra Dalarnas mest osvenska delar (läs: Älvdalen) till finnmarkerna kring Hamra, Loos, Fågelsjö och Tandsjön. Från det rödsvarta Härjedalen som av Nisse Lätt dubbades till *Sveriges* (sic!) *Katalonien* – till Västerbottens nybyggarland, Jokkmokks skogsamebygder och Tornedalens flottar- och smugglar-älvar. Dessa är under en lång period bland de starkaste fästena för syndikalismen, inte bara i Sverige utan i hela Europa.

Och i samtliga bygder går det att urskilja två komponenter som återkommer gång på gång.

Det som en gång var

Den ena är närvaron av ett förkapitalistiskt liv.

Det moderna Norrland tar formen under skiftes- och avvittringsreformerna, samt det efterföljande Baggböleriet, under slutet av 1800-talet och 1900-talets början. Fram till 1800-talets slut och 1900-talets första årtionden var folket till stor beroende av ett utmarksbruk som nyttjade marken som allmänning. Oavsett om vi pratar om det extensiva betet inom renskötsel, fäbodbruket, säsongsvis jakt och fiske i lag eller svedjebrukets ambulerande vandring från eld till råg, till rova, get och ko – så är grunden för det en samförvaltnad utmark, en jord "utan ägare".

Även bruket i jordbruket i byarna lydde då under annan lag. Till och med av den jord som ägdes privat rent formellt, gjordes ett kommunistiskt bruk av genom tegssystemets olika varianter. Marken var aldrig helt och hållet någons. De allt smalare strimmorna av arvslotter som i statens ögon sågs som ineffektiva och i behov av skiftesreform, blev från bygdens horisont ett sätt att driva privategendomen till sin motsats. Bruket av dem krävde privategendomens upphörande: gemensamt arbete av en by i lag, vars frukter fördelades med lott.

Men det här livet i skogslanden kom också med en politisk dimension. Det handlade om allt från i princip autonoma sijtar och *kåta-käräjät* (tältdomstolar), fäbodväsendets säsongsvisa skifte mellan maktordningar (från

en patriarkal byorienterad till en mer kvinnocentrerad i utmarken), de skogsfinnska folkens avskildhet eller det självstyre som i praktiken rådde mellan glesa ting och prästvisitationer.

Dessa kommuner – i bred bemärkelse – skiljer sig åt. De har alla sina lokala egenheter, men gemensamt för dem är att de genomsyras av icke-statliga strukturer som baseras på frivillig samverkan och decentralisering. Detta i sin tur grundat i en kulturell skillnad mellan det egna folket och bygden, respektive det storsvenska samhälle staten och kapitalismen representeras av. Men decentralisering innebär inte isolering. Den ingår i en väv av ömsesidiga beroende och utbyten i form av kunskap och handel och arbetsdelning mellan folk och land. Vi tror inte att det är en slump att det påminner om en viss politisk tendens som kommer att bli populär.

Hur integrerat i staten och kapitalismen livet var varierar såklart extremt mellan olika platser. Från ett Tornedalen där det är oklart om man överhuvudtaget kan tala om ett kapitalistiskt system ens i början av 1900-talet, till ett Hälsingland där det sedan länge finns väl etablerade brukssamhällen, är skillnaderna stora.

Men oavsett var man riktar luppen så kan man säga att något som var gemensamt för alla dessa platser är att det fortfarande finns en viss autonomi hos både bygder och i arbetslag gentemot överheten. Om man vill vara lite försiktig och inte prata om pre-kapitalism, skulle man kunna använda sig av Marx teori om kapitalismen som en rörelse från en uteslutande formell till en allt mer reell underordning av arbetet. Samhället var i dessa bygder ännu bara *formellt* underordnat kapitalet. Kapitalismen och staten existerade visserligen, men de var avlägsna fenomen och hade ännu inte stöpt livet i sin avbild. Det mer som kvarnhjulet i en ström, än de kraftdammar som stöper om hela flödet det senare skulle utvecklas till.

Den stora stölden

Till dessa pre-kapitalistiska former av liv, har vi den andra komponenten i den mylla varur en inhemsk syndikalism ska komma att gro.

Det här är bygder som under 1800-talets slut och 1900-talets början drabbas extremt hårt av den omfattande landstöld som sveper över vårt land. I och med skiftesreformerna, avvitrningen och baggböleriet blir de gemensamma utmarker som utgör grunden för det som ibland kallas självhushållning, egendom koncentrerad i några få händer.

De flesta människor fräntas möjligheten att försörja sig på annat vis, och tvingas därmed in i lönearbete. Den här proletariseringen är ofta mycket hastig och brutal. Inom loppet av en generation går folk från att vara mer eller mindre självförsörjande till att vara helt utelämnade åt lönearbetet. På vissa platser i Hälsinglands finnbygder sitter bolagen när plundringen är över på ett nästan 100 procentigt markinnehav.

Från dessa stulna skogar uppstår de statliga och privata skogsbolag som vi känner av i dag. De bestulna, från vilka vi i sin tur härstammar, sätts att arbeta i marker som tills nyligen förvaltades som allmänning, men som man numera bebor på nåder. Man högg, flottade och tjärade för pengar som knappt går att leva på. Till och med vantarna sög vårt blod.

Så när syndikalismen anländer med den där ytterst specifika, militanta och klanlika ambulerande släggkommun som är rallarkulturen, är det inte konstigt att den tar skruv. Folket har just berövats en form av liv som innehåller något som är kusligt likt de sektioner, lokala samorganisationer och federationer syndikalismen erbjuder. Det är klart många föredrar den här tendensen, framför storsvenskens socialdemokrati.

Avkoloniserat arbete

Det här mötet innebär dels att de klassiska syndikalistiska grundpelarna ges ett nytt sammanhang. Som den centrala tanken om en organisation för alla arbetare – *one big union*. En sådan organisation är bättre anpassad för hur arbetet såg ut i de nordliga skogsbygderna. En arbetare kunde på ett år gå från att hugga, flotta och tjära till att ta påhugg vid skörden. Men det motsvarar också det liv man *vill leva*. Något som hos oss inte bara handlade om en dröm om en framtid, utan också om en återgång till den variation som präglade det prekapitalistiska liv som rådde innan landstölderna.

En form av liv där inte bara arbetet skiftade drastiskt med naturens växlingar, utan till och med sättet på vilket samhället var organiserat (tänk till exempel på skillnaden mellan livet i byn om vintern och fäboden om sommaren). Till skillnad från LO:s yrkesförbund, som kapitulerar inför den påförda arbetsdelningen, innehåller syndikalismen ett hopp om ett mänskligt liv som kan få fluktera lika mycket som den natur man lever i.

Men det här mötet innebär inte bara att vårt folk anammar de nya idéerna i oförändrad form. Tvärtom, eftersom det vid den här tiden är frågan om en dynamisk rörelse, så låter sig syndikalismen också omformas av de som "brukar" den. En *inhemsk syndikalism*, med sina egna särdrag, börjar ta form.

Det mest uppenbara exemplet på det är registermetoden. Den utarbetades av rallare och blev snabbt populär i skogslänen. När den var som störst omfattade den omkring 30 000 arbetare.

Metoden gick ut på att arbetarna förde register över gemensamt överenskomna priser på arbete. Arbetarna tog också över förmedlingen av arbeten så att det var arbetslaget, och inte arbetsköparen, som bestämde vilka som skulle rekryteras för att göra ett jobb.

Registret återupprättar på så sätt arbetslagets autonomi gentemot arbetsköparen och pekar ut en riktning mot en framtid i vilken arbetarna själva har makten att "leda och fördela arbetet". Det kan på så vis ses som prefigurativ politik, ett embryo till en annan framtid.

Att ingå i registret medförde inte heller fredsplikt. Rätten att ta till stridsåtgärder – av vilka den mest långtgående är arbetsvägran – innebar att arbetet inte bar med sig det arv av livegenskap och trädedom som kännetecknar både kollektivavtalets avtalsperioder och den fasta anställningen. Arbetarna kunde när som helst välja att träda ur överenskommelsen. De bibehöll den *rätt att lämna* som Wengrow och Graeber i *Början på allt* ser som en av de centrala friheterna i de ursprungliga samhällenas "anarki".

Ofta var hela bygder med i registret – så till den grad att man kan tala om ett särskilt "registerområde" som sträcker sig som en lagun från norra dalarna och uppåt. Det är som att registret under sin höjdpunkt lyckas med det som den Lokala Samorganisationen enligt vissa är till för. Det upplöser motsättning mellan geografisk och ekonomisk organisering – men gör det utifrån organiseringen som klass, på arbetet.

Det här skapade så klart ganska stora lokala variationer i villkor, vilket kanske inte alltid var så jättekul. Men det återupprättar samtidigt en kollektiv autonomi hos bygder och regioner som oftare än inte skiljer sig kulturellt från den storsvenskhet som lokalt ännu mest representeras av kyrkan och skogsbolagen.

Det blir som ett folk som ingår ett avtal med ett annat – vårt folk med kolonialmaktens – och en hel regions position förskjuts gentemot den makten. De områden med syndikalistisk hegemoni som uppstår, och på vissa platser består ända in i på 1980-talet, kan ses som en fortsättning på den lokala bestämmanderätten hos en bygd eller by som var rådande innan avvittring och baggböleri slog sönder de ursprungliga gemenskaperna. Det är syndikalism, använd som antikolonial strategi – det vill säga en sorts avkolonisering.

En första återvittring

Att strejka är inte bara att vägra arbeta. Det är också att hindra någon annan från att utföra ens arbete. Man måste gå strejkvakt, något som i skogsindustrin alltid innebar att på ett eller annat vis skydda skogarna från strejkbrytare och bolagsfolk.

Strejken kompletteras med blockader av bäckar och skogsområden. Metoderna för att upprätthålla blockaderna och registret varierade, ofta räckte det att söka upp och tala vänligt med folk. Andra gånger samlades 200 deltagare för nattliga demonstrationer till platsen där svartfötterna befann sig. Det hände också att någon okänd klippte telefonkabeln till "strejkbrytarchefen av guds nåde" eller att folk spikades fast i tallar.

Den specifika syndikalism som uppstått i våra trakter börjar bli stor på 1920-talet. De stora landstöder som omöjliggjorde många av de traditionella näringarna – den process vi beskrivit ovan – är fortfarande alldeles färska.

Så när skogsarbetarna går i strejk är det alltså i skogar som fram tills nyligen var gemensamt förvaltade. Och när de sätts i blockad och av strejkvakter rensas på representanter för de bolag som stulit dem under avvittringen, är det ett rent handgripligt återtagande av den stulna jorden.

Men det innebär mer än så. De strejkande måste nämligen försörja sig på något vis. Det här är under en epok när strejkkassorna är skrala eller obefintliga. Men, som Ingemar Sjöö skriver i *Fackliga fribrytare*, "till skillnad från urbana proletärer förfogar befolkningen häruppe över vissa försörjningskällor som deras motståndare inte utan vidare kunde täppa till."

Här kommer de traditionella näringarna återigen att få en funktion. Strejken förlitar sig dels på djurhållningen och jordbruket, dels på fisket och jakten – ofta med prefixet -tjuv (fast det ju är bolagen som stulit skogarna till att börja med).

Vi kan ta exempel från en av de mest långtgående konflikterna vi haft i vårt land. Under Lossmen-Ekträsk konflikten i Västerbottens inland (1925-1931) fick inga lokalbor jaga på bolagens eller kronans marker. Trots detta jagades det, såklart. Det ansågs som en traditionell rätt och var nödvändigt för överlevnaden.

"Sköt någon en älg [...] fick var och en sin del; man hjälptes åt att stycka den och bära hem köttet från skogen. Tystnaden var därmed bekräftad."

Under notfisket på höstarna kunde exempelvis fångsterna av löja bli mycket stora och även dessa fördelades: "Man saltade ner fisken i stora trätunnor och hade då åtminstone ett mål säkrat varje dag under vintern".

Men en om möjligt än större roll spelas av det traditionella jordbruket, där djuren har en central roll.

De som inte hade åkrar "fick en påse korn", "de som inte hade kor, fick mjölk". Slaktades det fick varje hushåll med sig kött hem och föda till de så livsviktiga korna samlades kollektivt in av bybor och småbrukare i närliggande byar.

För oss går även den här processen att likna vid en sorts avkolonisering. Det som sker är på samma gång en rörelse in i en socialialistisk, kanske till och med kommunistisk, framtid *och* en återgång till tidigare livsmönster. Det är framtid och forntid i samma andetag. Och det hamnar väldigt nära det vi ibland pratar om som att *återvittra jorden*: att inte bara ta tillbaka de avvittrade markerna, utan dessutom bruka dem som om avvittringen aldrig ägt rum.

Möjligheten att falla tillbaka på den här formen av liv gav såklart också människor självförtroende att utmana systemet. Vi tror att det är en underskattad orsak till varför den här arbetarrörelsen kunde vara så pass revolutionär: det handlar inte bara om att inte ha något annat än "bojor att förlora", utan också om att veta att man kan överleva även "utanför sin cell".

Situationen var närmast det motsatta från i dag då det finns enorma inomkapitalistiska betalningsmedel i stridsfonderna, men inte ens koloniotter att falla tillbaka på om tillgången till dem stryps – något som ju kan ske med en knapptryckning.

Vi tror att det åtminstone kan vara något att fundera på för de som anser sig vara skogsarbetarnas arvtagare av i dag.

Att bli annan

Rollen som det småskaliga jordbruket fick hade också en annan effekt som är specifikt för de syndikalistiska skogsbygderna. Sjöö skriver till exempel angående Härjedalen att de flesta åtminstone hade "en ko" att falla tillbaka på för brödfödan. Skötseln av djuren spelade en otroligt central roll både i det prekapitalistiska samhället *och* i förmågan att överleva under en strejk. Något som vi tror måste ha påverkat relationen mellan könen.

Patriarkatet är både äldre och mäktigare än kapitalismen. Men makten är som ett jordspett när tjälen går. Det sjunker ner oss bit för bit. Så när lönearbetet införs innebär det en cementering i familjen av det omgivande samhällets manliga dominans. Det är mannen som via sin lön drar in det som behövs för mat och uppehälle. Kvinnans reproduktiva arbete osynliggörs och erkänns ofta inte ens som arbete.

Oavsett om vi talar om finska, samiska eller skandinaviska folk så såg könsrollerna helt annorlunda ut innan löneformen påfördes oss. Inom fåbodbruket till exempel, stod ett kvinnligt könat arbetet i en starkt animistiskt präglad natur i centrum. Kvinnan förväntades hantera djuren och naturens krafter och samtidigt producera de mjölkprodukter som behövdes för överlevnaden. Mannens roll var slåttern av ängar och myrmarker, ett med moderna mått nästan reproduktivt arbete. Han sörjer för att djuren har mat nog att överleva vintern. Hon förädlar det djuren skänker oss.

När strejken stryker lönen som inkomstkälla, börjar återigen en stor del av maten komma från husdjur vars skötsel är kvinnligt kodad. Den skillnad som landstölderna och lönearbetets införande etablerade mellan reproduktivt kvinnligt och produktivt manligt arbete luckras i strejkens revolutionära ögonblick upp. Det kvinnliga arbete som nyss gjorts osynligt materialiserar sig och återuppstår som en björn om våren.

Livet återvittras på ett djupare plan. Vi blir andra.

Och kanske är det så vi ska förstå den avgrundsdjupa diskrepansen mellan de fotografier vi ser, och hur vi i våra släkter minns kampen. På bilderna från kongresserna står rader av män med hattar och slitna skor. Men minnet vi bär är av förmödrarna. Hon som kom från bygden och kockade åt rallarna, som jagade bort de som kom för att sälja högerpress och som höll lågan brinnande när de flyktiga karlarna fladdrat ut.

“För till och med bolagsfolket blev tvungen att ta av sig skorna när de kom hem till oss, ska du veta.”

Gosse.

Det Anarkistiska Biblioteket

Mismar
Inhemsk syndikalism mellan fjäll och älv
December 2024

Arbetaren nr 9-10/2024 Tema: Den gröna omställningen

www.anarkistiskabiblioteket.se